

УДК 351.823:663.911.3

Є. Пирожак,
У. Петриняк

АЛГОРИТМ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ВИРОБНИКІВ МОЛОКА ТА МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто основні чинники удосконалення та виробництва молочної сировини та продуктів її переробки. Виявлено роль системи управління якістю на підприємствах молочного напрямку. Запропоновано алгоритм оптимізації удосконалення інтеграційних процесів в регіоні.

Ключові слова: особисті селянські господарства, молоко, ринкова інфраструктура, кредитоспроможність господарств, молокопродуктовий кластер.

Розглядаючи проблеми молокопродуктового підкомплексу, головна увага зосереджується на необхідності прибутковості виробництва молока, а також на удосконаленні інтеграційних процесів виробників молока та молокопереробних підприємств і алгоритмі їх управління.

Деякі фахівці вважають, що необхідно спрямовувати зусилля винятково на розвиток великих товарних ферм. Вони і чужи не хочуть про взаємодію з особистими селянськими господарствами (далі – ОСГ). Прибічники цього курсу переконані, що виробництво молока – це бізнес, тому і працювати треба за правилами бізнесу.

Інші спеціалісти все ж вважають, що коли йдеться про молоко від ОСГ, то справа не тільки в самому молоці. Це питання стосується виживання багатьох сільських родин.

Поки відбуваються ці дискусії, держава регулярно випускає численні і, на жаль, часто декларативні програми розвитку тваринництва, змінюючи правила гри так швидко, що з ними рідко хто встигає ознайомитися, не кажучи вже про те, щоб скористатися прописаними там пільгами на користь то одних, то других.

Таким чином, на сьогодні на ринку завдання зростання виробництва молока та молочної продукції набуває все більшої актуальності та все більшого значення.

Підприємства-виробники молока функціонують в умовах нерозвиненості ринкової інфраструктури, нестабільності, відсутності необхідної інформації про стан ринку та недостатності практичного досвіду роботи в умовах конкурентного середовища. Ці структури не спроможні одночасно і повноцінно займатися виробництвом, дослідженням ринку, розробкою стратегії і тактики маркетингу, пошуком потенційних покупців своєї продукції, а також постачальників для закупівлі необхідних матеріально-технічних ресурсів та отримання послуг за прийнятними для нього цінами.

В результаті цього у підприємств виробників виникли серйозні проблеми економічного спрямування, що спричинено пошуком ринків і вигідним збутом продукції, необхідністю придбання матеріально-технічних ресурсів, відсутністю фінансових коштів, зоотехнічного і ветеринарного обслуговування, і насамперед у господарствах населення, а також недостатньою базою зберігання продукції.

Тобто, ключовим фактором успіху підприємств-виробників молока є доступ до ринку.

У молочній галузі України розвиток кооперативного руху розпочався дуже давно. Прикладом може бути хоча б галицький Крайовий Союз Господарсько-Молочарський, згодом відомий як “Маслосоюз”, який став найуспішнішим економічним проектом західноукраїнської кооперації першої половини ХХ ст. У 1904 р. була утворена перша молочарня “Маслосоюзу”. Нині знову проводиться дискусія проте, чи потрібно об’єднувати людей у кооперативи і зробити цивілізованими майже 80% виробництва молока, котрі надходять від індивідуальних виробників. Головними елементами системи управління молокопродукції є кооперація з деякими агрофірмами, які мають розвинуте молочне стадо, диверсифікація джерел молока, яка допомагає уникнути сировинних ризиків.

Діюча система виробництва і реалізації молока не відповідає вимогам сьогодення. Ускладнення взаємовідносин між підприємствами-виробниками молока та його переробниками призвели до зменшення виробництва та, відповідно, заготівлі і реалізації молока, до скорочення споживання молока та молочних продуктів. Причиною такої ситуації стала непослідовність та безсистемність проведення в Україні аграрної реформи, порушення диспаритету цін на молочну продукцію, недосконалість законодавчої бази та підтримки держави, і як наслідок зниження платоспроможного попиту населення, а також низької інвестиційної привабливості та недостатнього фінансового та ресурсного забезпечення підприємств виробників молока.

Шлях вертикальної інтеграції, тобто об’єднання зусиль товаровиробників молока у суміжні з сільськогосподарським виробництвом сфери діяльності з метою просування і для забезпечення контролю за рухом створеної у власному господарстві продукції й одержання від цього прибутку, дає змогу їм стати рівноправними конкурентоспроможними учасниками ринкових відносин і протистояти посередницькому бізнесу.

На основі проведеного нами аналізу визначено, що основними виробниками молока на теренах Львівщини є господарства населення.

Внаслідок цього особливої гостроти набуває питання створення молочарських заготівельно-збутових кооперативів для надання послуг із заготівлі, зберігання, переробки та збуту молочної продукції, забезпечення кормами й молодняком худоби, племінною і продуктивною худобою [1].

Так, С. Васильчак [2] свідчить, що, за даними опитування в розрізі районів області, більшість населення (73,4%) реалізують молоко через посередників, що пов’язано з таким:

- зменшуються видатки на реалізацію молока;
- заощаджується час;
- наявність певної гарантії збуту без попередніх витрат на реалізацію, а також затрат часу;
- підприємства виробники розташовані на великій відстані від ринків збуту;
- власники виробники переважно є людьми похилого віку.

Міністр аграрної політики та продовольства України М. Присяжнюк відзначає, що створення заготівельно-збутових молочарських кооперативів стає потужним фактором економічного та соціального розвитку українського села, що водночас дає змогу гарантувати високу якість молочної сировини.

“Кооператив дає змогу об’єднати зусилля громади у забезпеченні якості молочної сировини, її поставки на переробні підприємства, що своєю чергою, дасть можливість отримати гідну ціну за вироблений продукт”, – підкреслює М. Присяжнюк [3].

Для фермерських та індивідуальних селянських господарств сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи:

- стають формою взаємодопомоги та економічного самозахисту в ринкових умовах;

- дозволяють зменшувати виробничі витрати господарств;

- сприяють збільшенню доходів через кращу реалізацію продукції;

- дають змогу доступу до техніки, обладнання, приміщень, яких немає або недостатньо у господарстві;

- підвищують кредитоспроможність господарства;

- сприяють підвищенню професійного рівня товаровиробників.

Переваги так званих молочних кооперативів полягають у тому, що переробні підприємства охочіше працюють із кооперативами, ніж з індивідуальними виробниками. Така співпраця ґрунтується лише на договірній основі, тому обидві сторони приймають на себе певні зобов’язання та відповідальність за виконання. Тобто така співпраця відбувається у правовому полі.

Як свідчить практика плата за такої співпраці встановлюється за згодою сторін і є значно вищою.

На приймальних пунктах кооперативу встановлюють обладнання для визначення якості молока, його охолодження та зберігання. Отже, не виникає претензій стосовно якості молока [4].

Створення і функціонування молочарських кооперативів в умовах інвестиційного дефіциту – чи не єдиний засіб для сільських населених пунктів, який здатен забезпечити необхідні виробничо-технічні умови для заготівлі і зберігання молока, тим самим забезпечивши достатній рівень його якості. До того ж, молочарський кооператив є ефективною формою об’єднання зусиль одноосібників-виробників молока для конкуренції з великими сільськогосподарськими підприємствами.

Так, за даними УКАБ в Україні в 2011 р. нараховувалось 603 обслуговуючих кооперативи, зокрема 168 молочарських. У порівнянні з 2009 р. їх загальна кількість зросла на 21,6%. У Львівській області загальна кількість кооперативів за вказаний період збереглася стабільною – 38, зокрема молочарських – 11 [5] (табл. 1).

Яскравим прикладом співпраці молокозаводників та молокопереробних підприємств є стартувавший у 2010 р. інноваційний соціальний проект, покликаний об’єднати 2000 сімей – дрібних сільгоспвиробників – шляхом створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (далі – СОК) на території Херсонської, Кіровоградської, Запорізької, Дніпропетровської областей та АР Крим. Проект передбачає загальне фінансування в розмірі 1 100 000 євро з боку “Екосистем Фонду Данон” та 102000 дол. США з боку Хайфер Інтернешнл, за рахунок чого створюється 20 СОК, кожен із яких об’єднує більше 50 сімей. Обслуговуючі кооперативи, що є по суті неприбутковими організаціями, представляють інтереси своїх членів. Кожен кооператив отримує інституційну підтримку, а також обладнання для організації пунктів прийому та охолодження молока, пунктів штучного осіменіння великої рогатої худоби, насіння та добрива для окультурення пасовищ, обладнання для підготовки комбікормів [6].

Таблиця 1

Кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів

№ з/п	Область	на 1 січня 2009 р.	на 1 січня 2010 р.	на 1 жовтня 2011 р.	З них займаються заготівлею молока
1	АР Крим	40	45	63	8
2	Вінницька	71	76	86	43
3	Волинська	34	27	15	2
4	Дніпропетровська	2	23	32	13
5	Донецька	16	5	7	1
6	Житомирська	93	97	Н/Д	Н/Д
7	Закарпатська	7	14	12	0
8	Запорізька	17	14	12	0
9	Івано-Франківська	20	30	64	10
10	Київська	14	18	19	1
11	Кіровоградська	8	19	23	11
12	Луганська	1	16	18	6
13	Львівська	38	35	38	11
14	Миколаївська	4	8	9	4
15	Одеська	6	41	41	3
16	Полтавська	6	16	18	7
17	Рівненська	8	12	38	8
18	Сумська	18	40	39	15
19	Тернопільська	3	5	3	1
20	Харківська	3	14	12	2
21	Херсонська	13	36	29	13
22	Хмельницька	51	12	12	2
23	Черкаська	9	20	Н/Д	Н/Д
24	Чернівецька	6	11	12	3
25	Чернігівська	8	12	10	2
Загалом		496	645	603	168

На нашу думку ефективними перспективними напрямками перетворення індивідуальних селянських господарств у ефективніші організаційно-правові структури є:

– особисті селянські господарства можуть трансформуватися у фермерські господарства або приватні підприємства внаслідок оренди чи викупу землі в інших особистих селянських господарств;

– особисті селянські господарства можуть об'єднуватися на засадах кооперації у виробничі товариства, асоціації чи спілки, а також створювати виробничі й обслуговуючі кооперативи;

– особисті селянські господарства можуть передати землю в оренду (продати) сільськогосподарським підприємствам і припинити свою діяльність;

– особисті селянські господарства можуть інтегруватися із сільськогосподарськими підприємствами, фермерськими господарствами з метою виробництва, переробки і збуту своєї продукції, одержання послуг від них і надання їм послуг робочою силою для виконання сезонних робіт;

– можливі інші варіанти, залежно від конкретних умов [7].

Формування інтегрованих об'єднань, в які увійдуть виробники, переробники та продавці молока і молокопродуктів, зумовлюється необхідністю підвищення рівня концентрації інвестиційного потенціалу молокопродуктового підкомплексу, оскільки розміри дотування державою виробництва молочної продукції є мізерними і не забезпечують конкурентних переваг вітчизняних виробників над іноземними.

Таким чином, торгівельно-посередницькі структури, а саме молочні кооперативи стануть тими структурами, які зможуть вирішити цю проблему. Надалі саме вони можуть стати тими інвесторами, які будуть вкладати кошти у розвиток цієї сфери підприємництва.

Висновки:

1. Враховуючи спільну кінцеву мету діяльності виробників молока та його переробників, важливою і необхідною передумовою стає пошук спільних, взаємовигідних форм співпраці між ними, а саме таких, як кооперація та інтеграція. Саме це повинно стати необхідною стратегією розвитку підприємництва і, зокрема, підприємств виробників молока, для чого необхідно розробити стратегію ефективного розвитку на основі оптимізації механізму взаємовідносин сфер виробництва сировини, переробки та реалізації. Основним засобом вирішення цих проблем є розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, яка буде сприяти просуванню продукції особистих селянських господарств і фермерів на аграрні ринки.

2. Створення і функціонування молочарських кооперативів в умовах інвестиційного дефіциту – чи не єдиний засіб для сільських населених пунктів, який здатен забезпечити необхідні виробничо-технічні умови для заготівлі і зберігання молока, забезпечивши завдяки цьому достатній рівень його якості. Молочарський кооператив є ефективною формою об'єднання зусиль одноосібників-виробників молока для конкуренції з великими сільськогосподарськими підприємствами.

3. Добровільне перетворення особистих селянських господарств у нові ефективніші організаційно-правові структури шляхом здійснення їх трансформації, об'єднання та інтеграції передбачає підвищення рівня концентрації виробництва, що дозволить збільшити рівень товарності сільськогосподарської продукції особистих селянських господарств, використовувати цивілізовані форми реалізації сільськогосподарської продукції, підвищити ефективність сільськогосподарської діяльності всіх учасників кооперації тощо.

4. Інтегруючою ланкою процесу співпраці сільськогосподарських підприємств та індивідуальних селянських господарств мають стати сільські ради, які повинні відображати настрої, потреби та можливості територіальних громад. Їх завдання – стимулювати надання сільськогосподарськими підприємствами індивідуальним виробникам послуг із зберігання молока, а також зацікавлювати селян в передачі в оренду сільгоспідприємствам тих паїв, які ними не використовуються.

5. Формою підприємницької діяльності, яка забезпечить консолідацію зусиль виробників молока, органів місцевого самоврядування та молокопереробних підприємств у напрямку розширення обсягів виробництва молока, організує покращення умов його зберігання і транспортування, а також надасть допомогу в інвестиційному забезпеченні проектів диверсифікації виробничої програми молочної продукції, є молокопродуктові кластери.

Молокопродуктовий кластер дасть змогу об'єднати зусилля великої кількості дрібних виробників молока, які не в змозі поодиноці боротися з негативним впливом внутрішнього та зовнішнього ринкового середовища щодо створення централізованих

систем зберігання молока і молокопродуктів, що значно підвищить рівень їх конкурентоспроможності і, відповідно, капіталізації наявних активів, а також ефективному входженню її в світову організацію торгівлі.

Література

1. Про особисте селянське господарство : Закон України // Економіка АПК [Текст]. — 2004. — № 9. — С. 150—152.
2. Васильчак С. В. Удосконалення маркетингової діяльності молокопереробних підприємств [Текст] : монографія / Васильчак С. В., Петриняк У. Я. — Львів : СПОЛОМ, 2012. — 194 с.
3. Присяжнюк М. Молочні кооперативи – потужний фактор розвитку села. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/ru/publish/article?art_id=245148130&cat_id=244276429.
4. Васильчак С. В. Формування та розвиток регіонального ринку молока і молочних продуктів [Текст] : монографія / С. В. Васильчак. — Львів : НВФ “Українські технології”, 2005. — 240 с.
5. Порівняльний аналіз різних варіантів підтримки виробників молока із урахуванням досвіду інших країн. Проект “Надання послуг з управління двома ланцюгами доданої вартості сільськогосподарської продукції в Україні” [Електронний ресурс] / УКАБ. — Режим доступу : <http://www.agribusiness.kiev.ua/img/zstored/files/analytics/dairy%20sector%20report.pdf>.
6. Проект “Розвиток молочарських кооперативів в Україні” [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.heifer.org.ua/uk/our-work/projects/205.html>.
7. Божидарнік Т. Форми підприємництва в молокопродуктовому підкомплексі: проблеми інституціоналізації та перспективи інтеграції / Т. Божидарнік // Економіст [Текст]. — 2010. — № 12. — груд. — С. 42—45. — Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekonomist/2010_12/42-45.pdf.

Ye. Pyrozhak

U. Petrynyak

ALGORITHM OF PUBLIC ADMINISTRATION AND THE IMPROVEMENT OF INTEGRATION PROCESSES OF MILK PRODUCERS AND MILK DAIRIES

Basic factors of the production of off-grade suckling raw material and products of its processing are considered in the article. The role of the control system of the quality management on the enterprises of suckling direction is found out. The algorithm of the optimization of milk dairy production in a region is offered.

Key word: milk, milk dairy, milk product cluster market.